

Neformalnokontrolni pomen kulture

Janez Pečar*

Quantum est, quod nescimus
Koliko je tega, česar ne vemo

Kulturo najčešče navezujemo na pojme »kulturno življenje«, »zadovoljevanje kulturnih potreb«, »kulturna dejavnost«, »kulturne vrednote in dobrine«,¹ »kulturna ustvarjalnost in produktivnost« in še na marsikaj, vključno morda še s kulturno politiko in potrošnjo, še posebej kadar gre za množično kulturo, zlasti če je povezana z masovnimi mediji.

Tu pa se ukvarjamo s kulturo kot družbeno nadgradnjo in s kulturo kot civilizacijo, ki jo nekateri pojasnjujejo znotraj kulture. Od tod tudi civilizirane in necivilizirane kulture, vendar ta delitev ni soglasno sprejeta. Civilizacijo spet delijo na represivno, nehumano, dekadentno, tehnokratsko in alienirano. Morda je pred nami tudi nerepresivna civilizacija kot ena sicer prav tako različno obravnavanih civilizacij. Toda za obe, tako za kulturo kot za civilizacijo velja, da ni enotnih pogledov na njuno določitev, zlasti zaradi nekaterih še nerazčiščenih pojmov. Zato je tudi v odnosu med obema še precej nejasnosti, tako da se civilizacija dojema kot bolj zamotana oblika kulture in se šteje kot vrsta kulture, ali pa se sploh ne razlikujeta med seboj in gre le za sinonima, ali pa sta kultura in civilizacija dva različna pojma, pri čemer sta si pojma popolnoma nasprotujoča.² Nekateri pomembni sociologi so pojem družbe uporabljali za vsebino, ki je antropologom predstavljala kulturo,³ medtem ko je v etnografskem smislu kultura zamotano področje, ki vsebuje znanje, verovanje, umetnost, moralo, pravo in navade, ki jih človek pridobi kot član družbe.⁴ Ne tako redko, se kulturo jemlje kot pod-sistem širše ureditve civilizacije, v kateri imajo pomembno mesto še religija, umetnost in filozofija.⁵ Prav tako se civilizacijo razume kot nek mehanizem in organizacijo, ki ju je ustvaril človek, zaradi zavarovanja svojih življenjskih potreb, medtem ko je kultura izražanje človekove narave v veljavnih oblikah življenja in mišljenja v vsakdanjem vedenju, umetnosti,

književnosti, religiji itd., pri čemer gre za področje vrednot in različna doživljanja, kar je lahko tudi antiteza civilizacije.⁶

Skratka, od »divjštva« do današnje »civilizacije« je človeštvo ustvarilo ogromno pridobitev, ki se štejejo tudi kot kulturna dediščina, in si je pripravilo za življenje v skupnosti tudi nešteto vedenjskih pravil, zaradi katerih sta tako kultura kot civilizacija, ne glede na to, kako ju dojemamo, zlasti pa kultura, zelo pomembni področji tudi za nadzorstvena razmišljanja.

V tem pomenu dajemo v središče pozornosti predvsem kulturo z njeno varstveno oziroma nadzorstveno vlogo, predvsem v tistem njenem delu, ki je nesformaliziran in s svojo zgodovinskostjo dokaj naravnani v biologost — to je v ohranitev življenja. Seveda pri tem sploh ne moremo mimo sožitja ljudi, ki ga določajo kulturne omejitve, zaradi česar je kultura že a priori lahko represivna, čeprav gotovo ni samo to. S tem v zvezi seveda ni odveč vprašanje, koliko kulture je v nadzorovanju in koliko nadzorstva je v kulturi. Tu ne odgovarjamo na zastavljeno dilemo, kajti odgovori niso preprosti, ker tako kontrolizacijo kot kultura nista enostavni področji. Druga z drugo se prepletata, čestokrat sta neločljivi, čeprav lahko različni, ne glede na to ali je kultura način življenja katerekoli družbe ali ne, še posebej spričo možnosti različnih modelov kulture in kulturnih sistemov.

S kulturo se prvenstveno ukvarjajo sociologija kulture oziroma kulturologija, socialna in kulturna antropologija, pa logika in estetika, etnologija, religiologija, lingvistika in nenazadnje tudi kriminologija, saj se končno nobena družboslovna znanost ne more odreči — kulturi.

Družba, kultura in deviantnost pa so od nekdanj neločljivo povezani in težko je reči, čemu dati prednost v tej trihotomiji, ki ji velja pristaviti četrto dimenzijo — to je nadzorovanje človeškega vedenja, kamor sodijo maščevanje, kaznovanje, izločanje, tja do poboljševanja in preprečevanja. To pisanje se loteva kulture z vidika njene vloge na neformalnonadzorstvenem področju, ki pa gotovo ni edino. Nesformalizirana kulturna kontrolizacija je dokaj nenačeto vprašanje, ki toliko bolj vstopa v ospredje, kolikor bolj je orožena človeška svoboda, ki je ne omejujejo samo legitimni državni represivni organi.

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti UEK v Ljubljani, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

¹ Kocijan, s. 7

² Sociološki leksikon, s. 45.

³ Coser/Rosenberg, s. 20.

⁴ Prav tam, s. 20.

⁵ Martinić, s. 21.

⁶ MacIver, v navedbi Sokolov, s. 27.

1. Pojemovno opredeljevanje kulture

Podobno kot prenekatero drugo področje je tudi kultura, o kateri so zelo različni pogledi, odvisna ne le od tega, iz katerega zornega kota oziroma s pomočjo katere discipline gledamo nanjo, marveč so tudi sicer o njej zelo pestra opredeljevanja. Še do nedavnega so najbolj znani preučevalci kulture zbrali o njej kar 257 različnih definicij.⁷ Zato se za naš namen gotovo ne bi imelo posebnega smisla ukvarjati s tovrstnimi podrobnostmi, kajti kultura po eni strani označuje procese nastajanja duhovnih vrednot in družbenih potreb, ki seveda različno vplivajo na vedenje ljudi, kar je zlasti za kontrolna razmišljanja zelo pomembno, po drugi strani pa je kultura zopet sistem vrednot, postopkov in standardov delovanja določene družbe, ki jo predstavlja, in po kateri se ta družba razločuje od neke druge.

Sicer pa kulturi pripisujejo več vlog, na primer:⁸ obvladovanje narave, komuniciranje, varovanje, osmišljanje, zbiranje informacij, predpisovanje, nadzorovanje oziroma vodenje in upravljanje, socializacija, osvobajanje od napečnosti oziroma sproščanje in zatiranje nagonov ipd. Nekatero od teh vlog so tudi nadzorstvene in z drugimi možnostmi in oblikami vplivajo na človekovo vedenje in ravnanje, zlasti v **neformalnem smislu**. Kajti vedenje prvenstveno ureja kultura, ki določa kako se obnašati, odvisno še od prenekaterih drugih okoliščin, ki jih moramo ljudje sprejemati, upoštevati, se po njih ravnati in nenazadnje tudi reagirati, kolikor se neko vedenje ne ujema z določeno kulturo.

Kulturna različnost gotovo prinaša tudi posebnosti vedenja, po katerih se vedenje ljudi popolnoma razlikuje glede na to, kje živijo. Od tod tudi različne kulture, ne le v različnih obdobjih, marveč v istem obdobju, toda v različnih delih sveta. Zato zopet pojavi etnocentrizma in prepričanje ljudi, da je njihova kultura najboljša, zaradi česar mislijo, da so lahko superiorni in nemalokrat vsiljujejo svojo kulturo tudi drugim. To pa seveda prinaša ne le kulturne konflikte (glej npr. ustrezno teorijo v kriminologiji), ampak pogosto tudi veliko hujše spopade, čestokrat povezane še z drugimi negativnimi procesi.

Za naš pomen je ključno, ne glede na različne definicije kulture, da le-ta določa človekovo vedenje, mu daje prav določene značilnosti, označuje njegovo civilizacijsko stopnjo, **deluje na moralna pravila** in druge oblike človekovega ravnanja (tradicije, običaji, rituali, stališča, mnenja, navade itd.) in seveda **vpliva tudi na pravo, znanje, umetnost, oziroma družbeno zavest** nasploh.

Definicije kulture razvrščajo v pozitivistične, normativistične, metafizične, kulturološke in materialistične.⁹ Hkrati, ko je kultura lahko univerzalna, je po drugi plati tudi specialna, saj poznamo na primer poleg agrikulture, hortikulture, tudi razne subkulture, kontrakulture, tja do antikulture in še posebej na primer črnsko, ameriško, japonsko in še kako drugo kulturo, pa politično, pravno, umetniško, pedagoško, tja do **varnostne kulture**, in še dalje, kulturo elite oziroma aristokratsko, pa ljubiteljsko, množično, znanstveno, industrijsko, urbano in še ezoterično in celo kulturo bede in še kakšno. Vsaka od njih ima svoje posebnosti, ki peljejo posameznike ali skupine k določenim ciljem, in oblikujejo način mišljenja in čustvovanja ter jim določajo stil življenja.

S kulturo se ljudje med seboj povezujejo v bolj ali manj čvrst in dinamičen civilizacijski podsistem, s katerim posamezna človeška skupnost oblikuje svoj obstoj, da bi se na ta način lahko tudi obdržala.¹⁰ Njen temeljni smisel je v tem, da ne olajšuje obdržanje marveč tudi napreduje človeško družbo.¹¹ Kultura se uporablja tudi kot najbolj splošen izraz za kulturno dediščino človeškega rodu in je zato včasih tudi preveč nejasna, nedoločna in preširoka in, kot smo videli, prav zaradi tega sinonim za družbo. Temu nasproti pa razločujemo različne **podkulture ali subkulture**, ki predstavljajo kulturo ali boljše rečeno »posebnosti kulturnih sestavin posameznega dela globalne družbe in seveda predvsem tudi pravila vedenja, vrednote, verovanja in znanja tega dela.«¹² Od tod različna razločevanja kulture nezaposlenih, storilcev kaznivih dejanj in obsojencev, nasilja, nesocializiranih itd., kar jo pogosto povezujejo z deviantnostjo, ki privlači pozornost sociologije deviacij, kriminologije, kontrolologije itd.

⁹ Košir, s. 5.

¹⁰ Martinič, s. 44.

¹¹ Sociološki leksikon, s. 307.

¹² A. Cohen, v navedbi Sociološki leksikon, s. 477.

⁷ Kreeber in Kluckhohn, v navedbi Košir, s. 5, Sociološki leksikon, s. 45.

⁸ Sociološki leksikon, s. 307.

2. Vrednostni sistemi in kulturne norme

Vrednostni sistem je celokupnost, nekih tudi idealnih lastnosti določenih objektov (stvari, opravil, vsebine, zavesti itd.), ki so za ljudi pomembni, ki si jih le-ti žele in si zanje prizadevajo, nenazadnje tudi zaradi tega, da bi jim bilo lepše in bolje. Dosti pojasnjevalcev kulture namreč ugotavlja, da je **zadovoljevanje človeških potreb temeljno gibalno kulture** in njenega razvoja in je prav s tem v zvezi kultura včasih močno omejevalna in celo represivna, še posebej v zoževanju zla.

Morebiti so prav zato vrednote dokaj stabilne in čestokrat tudi splošne in hierarhično organizirane. Neredko vsebujejo napotila in pravila kako ravnati. In kolikor je tako, je **kultura gotovo vedno zelo normativna**, kar pomeni, da določa ne le kako se vesti v posameznem položaju ampak tudi in predvsem, kako to vedenje ocenjevati in vrednotiti ter seveda tudi obravnavati in reagirati nanj, nenazadnje celo s sankcijami, bodisi pozitivnimi bodisi negativnimi. Ker pa gre pri tem za različne parcializacije in difuznosti v kulturi, ali kot pravijo, za njene življenjske modele in celo vzorce, ki se pojavljajo v različnih družbenih slojih, razredih, narodih itd., je normalno, da so tudi **vrednostni sistemi različni** in kulturne norme ter vrednostni obrazci temu ustrezno prilagojeni, ter vrednostne orientacije dokaj pesterje že po naravi svoje vsebine. V ustrezni strokovni literaturi, v tem pogledu omenjajo naslednje vrednostne orientacije: ekspresivno, adaptivno, zaščitno, spoznavno in notranje vsklajevalno.

Vsaka od teh vrednostnih orientacij ima svoj namen v določanju vedenjskosti, zato **normativnost v kulturi nikoli ni majhna**, in jo kot tako poznamo že iz začetka civilizacije, ne glede na to, kako to »civilizacijo« pojasnujemo. Zato kulturne norme, četudi največkrat sploh niso zapisane in dostikrat veliko stvari predvsem simbolizirajo, človeške odnose in ravnanje v njih: krepijo, uravnavajo oziroma regulirajo, priporočajo, usklajujejo in povezujejo, pa tudi omejujejo in prepovedujejo. Ker je tako že od nekdaj, in ima v človeštvu svoje zgodovinske, rasne, spolne, geografske, gospodarske in druge vzroke in je do konkretne določenosti kakega vedenja in ravnanja prišlo zaradi ustrezne revolucije, raznih bojov, sporazumov in ravnatežij, je gotovo na izvenpravnem področju nekakšen model vsemu tistemu, do česar prihaja v pravu,

toda z drugačno močjo in predvsem z oblastjo. V kulturi, na tem neformalnem področju, pa ne gre za oblast, ampak zgolj za **moč in domet posameznega kulturnega vzorca**, ki ljudem nekaj pomeni. Kajti če jim nič ne pomeni, ne v smislu vedenja, morale, spolnosti, tja do nošnje in oblačenja, pripravljanja hrane in še dlje, potem v svoji normativni strukturi ne dobi ustreznega mesta in nekaj, kar nima posnemovalcev, se sploh ne more obdržati, kaj šele razvijati.

Vloga normativnosti, tudi v kulturi, je v njeni splošni zapovedovalnosti.¹³ **Ni mogoče delati vsega**, dosti ravnanj kultura **izključuje** iz normalne človeške dejavnosti, hkrati ko po drugi strani tudi **napotuje** kako delati, da posamezna opravila ne bodo ustvarjala konfliktnosti. Norme se vključujejo v dejavnosti in iz dejavnosti ljudi veje potemtakem njihova kultiviranost, karkoli že delajo. Ob tem se ocenjujejo njihovi postopki, kajti socialnokulturne norme in običaji vedno vsebujejo pričakovane obrazce, čeprav se tudi ti polagoma spremenijo. Toda nikoli ne prihaja do sprememb vseh norm hkrati in to nedvomno zagotavlja določeno stabilnost, nenazadnje tudi kulturnega življenja, ki presega tako regulirano kot drugačno ureditev.

Ne glede na kulturno divergentnost in različno urejenost »pravic in dolžnosti«, je »normativnost« povsod nekje v sredi med dovoljenim oziroma pričakovanim in prepovedanim in nezaželenim. Toda pristajanje na norme je vedno najboljše dosegati s soglasnostjo, kajti le v takšnih razmerah je skupinski ali družbeni konformizem najlažje uresničljiv in učinkovit. **S kontrolo pa se ta konformizem ne le ugotavlja marveč tudi utrjuje** in nenazadnje tudi s pomočjo kulture v določeni meri celo **vsiljuje**, kajti nekateri normativni obrazci so tudi »obvezni, prednostni, značilni, alternativni in omejevalni«.¹⁴ »Modeli kulturnega izbora navadno določajo tudi življenjski stil«.¹⁵

3. Socializacija (s kulturo in v kulturi)

Pod socializacijo tako v sociologiji, socialni psihologiji kot v antropologiji navadno razumemo procese, s katerimi se družbene vrednote, norme, kulturne pridobitve, stališča, mnenja, izkušnje prenašajo in sicer predvsem od prejšnjih generacij oziroma od drugih, od skupine ali

¹³ Sokolov, s. 148.

¹⁴ Coser/Rosenberg, s. 54.

¹⁵ Peterson, s. 425.

širše skupnosti na posameznika oziroma na novega člana. Nekateri to dojemajo kot spreminjanje biološkega posameznika v družbeno osebnost, in kot proces, v katerem se posameznik oblikuje pod vplivom različnih družbenih interakcij in se prilagaja (konformira) zahtevam, ki ustrezajo določeni skupini ali širši skupnosti.

Vendar je o socializaciji, glede na vede ki se z njo ukvarjajo, več teorij, ki različno pojmujejo njene procese, odvisno od izhodiščki jih upoštevajo za to področje. Tako se za ta pojem uporablja več poimenovanj, kot na primer kulturalizacija (socialna antropologija), akulturacija (proces, ki nastaja s stiki in sodelovanjem različnih kultur in njihovih sestavin), enkulturacija (proces prenašanja kulturnih dosežkov z ene družbene skupnosti na drugo) itd. S temi pojmi se povezujejo še asimilacija (zgubljanje samostojnosti in posebnosti zaradi stikov z drugimi oziroma nekakšno stapljanje) ipd. Vsem tem procesom je v glavnem skupno **določeno prilagajanje ljudi, včasih tudi zaradi njihovega preživetja**. To prilagajanje oziroma socializacija poteka ob različno organiziranem ali neorganiziranem **nagrajevanju in kaznovanju**, kar zlasti preučuje socialna psihologija, ki upošteva različne tipe učenja, ki pretežno izhajajo iz dihotomije: spodbuda — reakcija. Sociologija pa se predvsem oprijemlje **vplivov okolja na posameznika** in relacij med njima, v katerih mora najpogosteje popuščati posameznik, če ne želi imeti konfliktov z bližnjimi, ki ga obdajajo. Od tod seveda niso več daleč razmišljanja o deviacijah, ki so predmet kriminologije in sociologije deviantnosti oziroma sociopatologije, kajti nefunkcionalno in odklonsko vedno ustvarja tudi v družbeni realnosti srd in jezo, grožnje, prisiljevanja in potrebe po kaznovanju.¹⁶

Kulturi, kolikor jo tako na splošno gledamo, pomagajo še razni t. i. **kulturni surogati** kot so na primer prijatelji, tovariši in drugi, ki prispevajo k prenašanju ali sprejemanju lastnosti na kulturnem področju, kar ima tudi vedenjski pomen. Kulturni surogati enakovredno z drugimi dejavniki sodelujejo v **kulturnih transmissijskih procesih, ki so dvostranski**. Po eni plati vsak kulturni dejavnik pomaga sprejemati kulturo, po drugi strani pa jo oddaja. V tem okviru potekajo spet različni procesi ne le socializacije v najbolj elementarnem smislu, marveč tudi raz-

ne **resocializacije, alternacije, indoktrinacije, transformacije, habitualizacije** itd., odvisno zopet od tega, kakšni so nameni dejavnikov, ki oddajajo kulturne vrednote oziroma, kakšna je moč prejemnikov, ki se morebiti celo upirajo, če jim te vrednote ne ustrezajo. V kontekstu takšnega dojetanja kulturnih oziroma socializacijskih procesov seveda nastajajo tudi **socializacijske vrzeli**, razne pomanjkljivosti pri integraciji posameznikov v njihovo socialno okolje, problemi z interiorizacijo vrednot, ki se seveda lahko povezujejo s kriminalom in deviantnostjo nasploh itd.

S kulturno akumulacijo prihaja torej tudi na vedenjskem področju do obilice pravil, napotil in s tem seveda tudi do omejitev, pomembnih za socializacijo ljudi, tako da bi lahko rekli, da je socializacija nepretrgan proces, ki poteka med človeškimi, predvsem biološkimi nagoni, ter drugimi motivi in »civilizacijo«. S tem v zvezi pa ločujemo primarno socializacijo od sekundarne, zavestno od nezavestne (otroci) itd.

Ključno za socializacijo je ustvarjanje določene ravni družbenega konformizma,¹⁷ ki predstavljajo merilo, s katerim se potemtakem ločuje **dobro od zla**. Konformizem pa se nikoli ne ustvarja brez pritiskov. Pogosto je samo od posameznika odvisno, kaj šteje za pritisk in kaj za prostovoljno sprejemanje obveznosti, ki se mu čestokrat kažejo kot reakcija na spoznavanje nujnosti. Kultura pri tem ni brez pomena in »socializacija je proces v katerem posameznik internalizira kulturo«,¹⁸ ki jo v otroškosti sprejemamo od staršev, kasneje pa še od vseh drugih, s katerimi prihajamo v stik.

4. Vpliv kulture na vedenje

V zvezi s kulturo je, za naš namen, vedenje gotovo osrednje vprašanje. Kajti vedenje, zlasti v svojem negativnem smislu, kaže, da je tudi s **procesu kulturalizacije, enkulturacije, socializacije** in še česa, nekaj narobe. Odklonskost v vedenju, mislimo predvsem v slabem pomenu, pa vedno priteguje pozornost, tudi neformalne kontrolizacije, ki jo kakorkoli manifestirajo različni nadzorovani dejavniki. Poleg njih pa se kot legitimna reakcija, zlasti pri hujših pojavih ali pri že stigmatiziranih posameznikih, skoraj vedno pojavljajo tudi mehanizmi formalne kontrole.

¹⁶ Za ta del so uporabljeni, vsi ustrezni pojmi iz Sociološkega leksikona in Rječnika sociologije i socialne psihologije.

¹⁷ Glej Jerovšek, s. 1717.

¹⁸ Berger: *Society in Man, v Society As It Is*, s. 25.

To pa pomeni, da »informativizem«, kot ga dojemamo v zadnjih letih, ni več zadosten za popravljanje stanja, potem ko je že kršena pravna norma, ki varuje vrednoto na višji hierarhični lestvici.

Kulturne determinante človeškega vedenja gotovo v veliki meri izhajajo iz vlog, ki jih ima posameznik, in mu določajo področje delovanja, s tem pa tudi možnost in priložnost za odklon-skost. Čeprav **determinizem v kriminologiji** nikoli ni bil kaj prida spoštovan, v zadnjih desetletjih pa sploh ne, vendar lahko **kulturno deprivacijo** štejejo kot **okoliščino**, ki ni naklonjena vedenjskemu konformizmu, čeprav iz tega ne bi želeli napraviti pravila. Kulturna konvergenca in paralelizem gotovo dajeta možnost za preverjanje vplivov kulture na vedenje, če ju primerjamo z ustrezno deprivacijo, česar se lotevajo prenekatere kriminološke raziskave, ki pa so predvsem v tem pogledu še vedno preveč monokavzalne, da bi jim lahko verjeli, da je kultura ključni etiološki dejavnik. Gotovo pa ni brez vloge.

Toda poleg kulturnih alternativ, ki jih velja upoštevati, možnih vzorcev družbenega vedenja, okoliščin, ki vplivajo na posameznika in drugih priložnosti za njegovo oblikovanje, je **konformiranje, zaradi strahu** pred posledicami neustreznega obnašanja, verjetno dokaj pomembna razlaga za kolikortoliko »socializirano« vedenje, s čimer formalno računa tudi kazensko pravo s svojim inštitutom »generalne prevencije«. Le-ta sploh izhaja iz ustvarjanja strahu, ki naj bi ga predstavljalo kaznovanje tistih, ki se niso vedli po pravilih in so bili povrh še prijeti. To seveda tudi pomeni, da se kultura in z njo socializacija (da ne omenjamo dosti širše pojmovane civilizacije) pogosto vzdržujeta tudi z določenimi simboli. **S simboli ali znaki človeštvo predstavlja posamezne pojme** (hermenevtika) s katerimi sporoča zahteve, stališča in mnenja svojim članom, da bi jih upoštevali, spoštovali in se po njih ravнали. Izkušnje pa naj pokažejo ali simboli izražajo označeno¹⁹ kot ustrezno ali ne.

Za deviantnost je nedvomno velikega pomena **individualna kultura** oziroma kultura posameznika. Skozi posameznika prihajajo do izraza vse negativnosti, ki jih producira globalna kultura in civilizacija. Posameznik je vedno tisti, ki ob konkretnem ravnanju vzbuja dvome, kako je z njegovo socializiranostjo, samoomejevanjem, sa-

monadzorovanjem, samouresničevanjem, samovarovanjem in še marsičem drugim, kar tako ali drugače izhaja iz kolikortoliko organiziranega vedenja v (post)industrijski družbi ob koncu 20. stoletja.

Kajti **posameznikova kultura vsebuje izbor izhodišč iz celote naučnega vedenja**, prevzetega od staršev in, od vsega, kar je sprejemal kasneje, in bo prenašal tudi na svoje potomce, tako da se bo s celotnim »kulturnim inštrumentarijem« prilagajal zunanjemu okolju²⁰ ter vplival tudi na to, kako ga bodo v smislu teorij simboličnega interakcionizma upoštevali predvsem drugi in ne kaj bo o vsem tem mislil on sam.

Kultura potemtakem določa pravila vedenja, pa čeprav smo z »bontonom«, **motivira** za prav določene oblike ravnanja, **ustvarja merila** za vedenjsko ocenjevanje, **daje opozorila in napotila** in predvsem **določa omejitve, zožuje svobodnost** in je zlasti pozorna na kršitve in ustvarjanje škode. In, ker se »znanost o človeškem vedenju začne z organizacijo«, ²¹ tudi kultura ne more mimo nje, kajti civilizacija že sama po sebi pomeni visoko organiziranost, do katere ni mogoče brez »kulturnosti«. »Človek pa je normativno bitje«. ²²

5. Kultura in deviantnost

Kultura je hkrati tudi socializacija, pri čemer na primer antropologija namesto tega izraza uporablja besedo, kulturacija, kar prav tako kaže na podobnost vsebine čeprav z drugega zornega kota kot jo obravnavajo sociologi, ki kulturo preučujejo z evoluconističnimi ciklusnimi, difuzionističnimi in funkcionalističnimi teorijami.

Kolikor upoštevamo sedanji čas, moramo glede kulture še posebej ločevati posamezne (post)industrijske, industrijske in tradicionalne oziroma predindustrijske družbe z njihovimi posebnostmi, ki vplivajo v **zvezi s kulturo tudi na deviantnost**. Različni kulturni sistemi pa porajajo s svojimi političnimi, gospodarskimi, družbenimi in drugimi lastnostmi specifične oblike deviantnosti, poleg tistih, ki jih v zvezi s premoženjem in nasiljem, s spolnostjo, kolikortoliko poznajo že vse ureditve od nekdanj, le da se menjajo kakšne obrobnosti. Motivacija pa je v glavnem ista in tudi posledice so največkrat pri-

²⁰ Radovanović M., s. 271.

²¹ Malinovski, s. 89.

²² Johnson, s. 67.

¹⁹ Glej Značenje, Znak v Sociološki leksikon, s. 753.

čakovane, zato v tem oziru navadno ni posebnih presenečenj.

Toda bolj ko življenje napreduje in se razvija, bolj so posamezne družbe dezorganizirane, dezintegrirane, ljudje diferencirani in diskriminirani in obsežnejša ko je globalna dezorganizacija, več je tudi individualne, in prav tako raznih patoloških pojavov, družbena gibljivost pa z migracijskimi tokovi ustvarja ne le kulturne strese ampak tudi kulturne konflikte ter deviantnost, ki je nenazadnje povezana tudi s kulturo, včasih pa sploh izhaja iz subkulture. Oboje je zlasti znano iz kriminologije, še posebej pa iz Sellinove teorije normativnega (kulturnega) konflikta.²³

Sellinova teorija temelji na izhodišču, da imajo različne družbene skupine svojo kulturo, norme in vrednote, po katerih se ravnajo. Teorija je nastala pred drugo svetovno vojno in je zlasti upoštevala razmere v ZDA, ki so bile izredno močna imigracijska družba, kamor so prihajali ljudje iz vsega sveta. Priseljivanje različnih etničnih skupin je z njihovimi rasnimi, razrednimi, slojevskimi, religioznimi in drugimi posebnostmi povzročilo »konflikt kultur«, ki ga je Sellin pojasnjeval še iz drugih izhodišč in tako spoznal, da ima konflikt kultur znaten kriminalnoetiološki pomen. Kajti vrednotna diferenciacija, spopadanje vedenjskih norm, različnost pravil primarnih skupin in drugačnost sekundarnih, socializacija s prav določenimi normami v otroštvu in življenje odraslega v drugačnem okolju, življenje v razmerah, ko popuščajo stare vrednote, nove pa še ne obvladujejo posameznika itd., imajo določen kriminogen pomen. **Nenakomerna porazdeljenost vedenjskih norm** pa ustvarja nasprotja, ki se izražajo tudi v deviantnosti vedenja, tudi zaradi tega, ker stari kontrolni mehanizmi ne zmorejo več opravljati svojih funkcij, novi pa se pri posamezniku prav tako še niso utrdili, da bi ustvarjali potrebne notranje in zunanje pritiske za doseganje konformnega vedenja. »Bolj ko je kultura zamotana, večja je možnost, da si bodo norme različnih skupin nasprotovale«, je zapisal Sellin. **Od različnosti v vrednotah pridemo** torej po tej interpretaciji **do različnosti v konformizmu** ali nekonformizmu, katerega en del nedvomno sega tudi v deviantnost. Od tod spet nenehno razločevanje konformizma od nekonformizma in določenost kulture je gotovo eno izmed ključnih meril za ugotavljanje in ocenjevanje vedenja.

To seveda še toliko bolj kolikor bolj tudi kulturne norme prodirajo v formalno pravo, ki posamezne vedenjske oblike, zlasti v pluralistični družbi, sankcionirajo v korist večine ali višjih plasti in na škodo nižjih ali manjšin.

S kulturo se različno intenzivno spogledujejo še teorije o socialni dezorganizaciji, teorije o različnem združevanju, in sploh teorije o prenašanju kulture in učenju pa tudi anomija, teorija različnih priložnosti itd., tja do subkultur, teorije o različni identifikaciji, stigmatizaciji itd.

Kultura torej ni majhnega pomena tudi pri preučevanju motivov za deviantnost. Kulturni sistemi različno pritiskajo na osebnost in zadovoljevanje njenih potreb, zaradi česar se posamezniki ali kar cele skupine včasih izdvajajo od nje in se »pustijo« odtujevati. Zlasti velja to za ezoterične kulture, kulte in okulizme, da pri tem ne omenjamo raznih subkultur in kontrakultur in posebej poudarjene »kulturne deprivacije«,²⁴ ki nasploh, kot pojav, neugodno vpliva tudi na posameznikove razmere, ki spet škodljivo delujejo na njegovo intelektualno in družbeno vlogo. Toda pri tem ne gre le za »kulturo« marveč skupaj z njo tudi za različne druge neugodne, zlasti stanovanjske, ekonomske, izobrazbene in druge razmere, z njihovimi spremenljivkami. Morda bi v tem oziru lahko celo rekli: nizka ali neustrezna kultura, neugodne življenjske razmere in neustrezno vedenje se med seboj neprestano povezujejo in drug drugega pogujejo.

6. Kontrolna funkcija kulture

Kakršnakoli kultura (tudi subkultura in kontrakultura) odvisno od časa in prostora vedno vsebuje tudi vedenjska pravila. Le-ta so nasploh namenjena posameznim področjem ali določenim skupinam ljudi, še bolj pa so opazna v raznih navadah, tradicijah, običajih, ritualih, pogledih, stališčih, mnenjih, občutkih itd. Večina vedenjskih pravil iz kulture seveda ni zapisana, čeprav prihajajo tudi v pravo, toda to je drugo vprašanje. V neformaln nadzorstvenem pomenu pa bi lahko razločevali vplive:

— ki izhajajo iz skupin, v katerih posameznik deluje, in ki imajo najrazličnejša **vedenjska pravila, pretežno sprejeta tudi kot pridobitve** ali vrednote določene **kulturne dediščine** iz pre-

²³ Johnson, s. 235.

²⁴ Korlaet, s. 202—208.

teklosti. Pri tem gre seveda za zunanjo kontrolo in čeprav le-ta ni edina zunanja kontrola, kajti upoštevati je treba tudi vse mehanizme in delovanje formalne kontrolizacije, je zvrst nadzorovanja, ki izhaja iz kulturnih pridobitev človeških neformalnih (pa tudi formalnih) skupin, le upoštevavanja vredna in ključna.

— ki so rezultat posameznikovega zavestnega ali impulzivnega ravnanja, nastalega kot posledica njega samega, glede na to, da **ima vsakdo internalizirane določene vrednote**, po katerih urejuje svoje obnašanje, ne glede na to, ali ima vtis, da ga nadzoruje katerikoli zunanji ali neformalni kontrolni mehanizem. Pri tem gre za tako imenovano »intimno prepričanje«,²⁵ ki je največkrat čisto zasebno in nerazkrljivo in zato včasih tudi navzven nerazumljivo in nepojmljivo, ker je rezultat spleta posameznikovih notranjih in zunanjih okoliščin, s katerimi se spoprijema, ko sprejema odločitve, ne le o svojem ravnanju in vedenju, ampak mu služijo tudi za njegovo lastno obvladljivost oziroma neobvladljivost.

Če ne bi bilo omejitev, ki jih že od nekdanj pri naša kultura, bi se ljudje vedli po svoje in seveda odvisno od moči, ki so si jo ustvarili s svojim premoženjem, nasiljem, oblastjo ali drugače. **S kulturo pa se že od nekdanj v človeški zgodovini omejuje svoboda ravnanja** in z njo sprejemajo omejitve, ki so največkrat gotovo v korist šibkim in nemočnim. Ta boj, ki ni bil lahak, je gotovo pridobitev humanizacije, demokratizacije in liberalizacije odnosov med ljudmi, pri čemer niti ni toliko pomembno, kaj vse je bilo treba skozi zgodovino žrtvovati, da navsezadnje tudi danes dojemamo človeške pravice in temeljne svoboščine takšne, kakršne mislimo, da bi morale biti (čeprav gotovo nikoli ne bodo dokončne). To seveda pomeni, da je s kulturo tako ali drugače moralo prihajati do takšne ali drugačne morale, do različne etike posameznikove odgovornosti, do pestrih oblik občutenja krivde, do posebnosti prilaganja okolju in vzorcev odzivanja, ki so predvsem situacijski, instrumentalni ter integrativni.

Razvoj kulture na vedenjskem področju, kolikor to problematiko ločimo od njene celovitosti, je vedno moral upoštevati družbeno realnost in naravne danosti. To pomeni, da smo s kulturo še danes soočeni z najrazličnejšimi pritiski od zunaj in od znotraj, ki na splošno okvirjajo, napotujejo, omejujejo in uravnavajo, ali

kako drugače vplivajo na posameznikovo vedenje po eni strani, hkrati ko po drugi dajejo tistim izven nas (ali nam samim) oprijemljiva sredstva za nadzorovanje, ki nedvomno vedno sestoji iz opazovanja, vrednotenja, ukrepanja in morebiti tudi kaznovanja. Ali drugače povedano, **kultura, v smislu njene vedenjsko-nadzorne vloge, skoraj nikoli ni brez pritiskov**, če ne fizičnih pa psihičnih.

Če tako gledamo na kulturo, potem je to gotovo dokaj samostojen svet mišljenja in eden izmed »sistemov družbene kontrole«,²⁶ ki največkrat s svojimi moralnimi prisilami ustvarja svet v kakršnem smo. Ob vzgoji in represiji pa ima kultura še svojo zaščitno funkcijo. Tovrstna sredstva niso le moralna in psihološka marveč tudi emocionalna, gospodarska itd., da sploh ne omenjamo tistega dela »kulturnosti«²⁶ vedenja, ki prihaja v pravo s posebej urejenimi sankcijami. Hkrati pa ne gre prezreti samokontrole kot posledice posameznikove stopnje ali ravni kulture, morale itd. Prav tako ne gre pozabiti vzorcev eksplicitne kulture, ki vsebuje razne vedenjske modele, normativne vzorce, usmeritve, kulturne kategorije in postulate, različne in neenako uresničljive.

7. Kontrolni mehanizmi kulture

Skozi človeško in sploh civilizacijsko oziroma kulturno zgodovino so se ves čas oblikovale ne le vrednote, kulturne norme, običaji, miti in legende, razni ritualizirani postopki, pa tradicije, navade, razni okusi, načini oblačenja in moda ter razni kulturni postulati, marveč hkrati tudi **kulturni kontrolni mehanizmi**, če jih smemo tako imenovati, čeprav večina izmed njih ni opravljala zgolj teh funkcij. Le-ti so se prav tako, kot prenekateri drugi, razen v kulturnih vlogah izkazali, tudi v kontrolnem smislu, hkrati ko so imeli še razne druge naloge, nenazadnje tudi politične. In kolikor gre pri »kulturi«²⁶ ne le za ustvarjanje njenih dosežkov in civilizacijskega razvoja marveč tudi za njihovo utrjevanje in posredovanje, razširjanje in poglobljanje kulturnega vedenja (odvisno seveda v času in prostoru), potem je eno izmed ključnih vprašanj tudi **prenašanje kulturnih produktov iz generacije v generacijo**. Kajti vse, kar v kulturi danes imamo, je v glavnem nastalo že pred nami, pa če te sprejemamo zavestno ali nezavestno, kar seveda ne pomeni, da je vse, kar imamo iz

²⁵ Jerovšek, s. 1717.

²⁶ Malinovski, s. 58.

preteklosti, nespremenljivo in večno. Tradicionalizem gotovo konzervira doseženo in preprečuje inovacije ter onemogoča širjenje in uresničevanje novih kulturnih pridobitev. Toda najbrž ne bi mogli obstajati brez kulturne kontinuitete, kar nam danes dokazujejo prenekatere »kulturne revolucije«, zlasti tiste, ki so znane v realnem socializmu.

Ker pa kultura vedno teži k organiziranju ljudi v bolj ali manj trdne skupine,²⁷ ki se povezujejo po nekih tradicionalnih izhodiščih, v glavnem vedno zaradi nekaterih potreb, so zanj nedvomno pomembne bolj ali manj med seboj povezane in sodelujoče posamezne institucije. V človeški družbi se namreč posamezne funkcije vedno opravljajo v določeni organizaciji ali z mehanizmi, ki so, v kontekstu tegale pisanja o kulturi, gotovo tudi kontrolni. Tudi »kulturna« realnost je namreč taka, da ne more brez institucionalizacije, pa čeprav neformalne. Ta institucionalizacija pa je znana iz obravnavanja socializacije, kulture in civilizacije, ki imajo pretežno iste socializatorje, kontrolorje in sploh bolj ali manj podobno sformalizirane ali nesformalizirane mehanizme. Kajti le-ti so uporabni za marsikaj, hkrati ko jim je kakršnakoli kontrolizacija imanentna že po njihovih vlogah, ne glede na to, ali se kontrolnih lastnosti njihovih temeljnih vlog zavedamo ali ne.

Poleg znanosti, umetnosti, filozofije, religije itd., so **kulturno-nadzorstveni mehanizmi** najprej in predvsem starši, bratje in sestre, primarne in sekundarne skupine, skupine vrstnikov, šola, delo, javna občila, cerkev in religiozne organizacije, vojska, politika in država, zlasti s svojimi, predvsem represivnimi organi itd. Vsi med njimi, vsak po svoji plati in pogosto hkrati z več strani, oziroma obenem, vplivajo na »kulturnost« človeških ravnanj; se trudijo za kulturno vedenje, ga ocenjujejo in se s svojimi sredstvi nanj tudi odzivajo. Pri tem pa sploh ne gre za to, da bi imeli vsak svojo »kulturno politiko« ker gre pri tem tudi za druga vprašanja. Pomembno je, da obstajajo in da predstavljajo na različnih stopnjah organizirano »kulturno kontrolizacijo« v najširšem smislu dojetanja kulturnosti. Le-ta pa se opira na določen etos, na motivacijo, ali pa je posledica strahu in nuje ravnati v smislu, kolikor izstopamo iz sveta »kulturologije« v svet simboličnega interakcionizma, v katerem je pomembno kaj o po-

samezniku mislijo drugi in ne kaj sam meni o sebi.

Za vse kulturno-kontrolne institucije je pomembno, da oddajajo, posredujejo in sprejemajo, če smemo reči, kulturne informacije, predstavljajo vodoravno in navpično urejenost kulturnih institucij, čeprav nekatere delujejo bolje v eni smeri kot v drugi, in med njimi je gotovo dosti takih, ki so ustvarjene za varnost, za preprečevanje ogrožanja itd. (npr. družina) in ne le za tisto, za kar po svoji vsebini sploh so, pri tem pa jim kontrola ali kultura sploh nista ključni. Toda dogaja se da marsikatera od teh institucij prav tako urejuje duhovne dejavnosti, oblikuje pravila vedenja in pazi nanje, posreduje težnje po zaželenem obnašanju, zavrača nesprejemljive dejavnosti v (ritualiziranih) postopkih, ugotavlja razne oblike nediscipline, si izmišlja reagiranje zoper nezaželene oblike ravnanja in sploh zagotavlja določeno konformnost. Pri tem pa je seveda samostojnost posameznih »kulturnih« institucij zelo različna in ker večina deluje neformalno, so v smislu enkulturacije največkrat med seboj tudi slabo usklajene itd. Toda vsem je bolj ali manj lastno »nagrajevanje konformizma in onemogočanje deviacij«.²⁸

8. »Kulturne« sankcije

Čeprav ljudje večinoma prostovoljno sprejemamo obveznosti in dolžnosti, kar je lahko vprašanje tolerantnosti, ponižnosti, potrpežljivosti, poslušnosti, nemočnosti, prilaganja, indoktrinacije ali pa socializacije oziroma enkulturacije in morebiti sploh vzgoje, je po drugi strani prisiljevanje vendarle že od nekdanj v človeški zgodovini neizogibno sredstvo za zagotavljanje podrejenosti, manipulacije, dominacije ali konformizma, če se o tem izrazimo strokovno še najmileje in predvsem sociološkokriminološko neutralno. Humanizacija, demokratizacija in liberalizacija človeškega vedenja so do sedaj gotovo prispevali, da je nasilja vedno manj, čeprav se še vedno ohranja, in da je ocenjevanje »vedenjskosti« vedno bolj previdno, odgovorno in podprto z obilnimi informacijami, zlasti kolikor pri tem mislimo na vpliv »kulture« v delovanju formalnih nadzornih mehanizmov, kar bi lahko preverili tudi s porastom zakonitosti in upoštevanjem človeških pravic in temeljnih svoboščin.

Toda »kultura« je že po svoji vsebini represivna. Nasploh pa najbrž ni človeške dejavnosti,

²⁷ Malinovski, s. 87.

²⁸ Gaviglio/Raye, s. 26.

ki ne bi vsebovala represije. Kajti karkoli delamo, ima nek cilj, ki ga je treba doseči in poti k temu cilju navadno urejajo **pravila, ki jih je treba**, kolikor jih ne sprejemamo prostovoljno, **zagotavljati s prisiljevanjem**, torej z represijo. Ta pa ima zelo veliko izvorov, sistemskih in podsistemskih, družbenogospodarskih, naravnoekoloških in bioloških in pravno-političnih, razrednih, vojaških, ideoloških, vzgojnih, socialno-psiholoških in nenazadnje tudi kulturnih.²⁹

Kultura s socializacijo, v kontekstu civilizacije sploh, **moramo ocenjevati skozi represijo in sankcije**, ki so glede na mehanizme, ki z njimi razpolagajo — formalne in neformalne. Tu se ukvarjamo predvsem z neformalnimi, torej s tistimi sankcijskimi sredstvi, ki jih čutimo v »kulturnosti vedenja« skozi moralo, navade, tradicije, običaje, rituale in vrsto drugih **nesformaliziranih vedenjskih pravil**, ki so navadno **omejevalne narave**. Kajti za vse je verjetno ključno, da silijo ljudi k vedenju, ki ga ne bi želeli početi in odvrtačajo od tistega, kar bi radi delali. Vsem pa je lastna določena **regulacija** (minimalnega) **sožitja med ljudmi**, zato da bi življenje potekalo manj konfliktno. Vsaj namen je ta.

Ne glede na to, kdo kaže svojo moč pri sankcioniranju neposlušnosti, je treba poudariti **identičnost kulture z neformalno socializacijo**, zlasti primarnih in sekundarnih skupin. Za kaj več nam v tem pisanju namreč ne gre, ker jemljemo v ozir predvsem tisti del kulture, ki deluje na odnose med ljudmi, da niso »**homo homini lupus**«, na splošno, in brez posredovanja države in njenih organov.

Sankcija pri tem so tako pozitivne kot negativne. Vsaka vrsta sledi razlogu za sankcioniranje. Negativne sankcije se izrekajo za nesprijemljivo, nezaželeno, nepričakovano in sploh zavrženo vedenje. V ta namen so v rabi graja, ogorčenje, zasmehovanje, zaničevanje, opravljanje, sovražnost, dominacija, agresivnost, ostrakizem, tja do izгона iz skupine. Kajti **kaznovanje navadno izhaja iz skupine**. Skupina opazuje, ocenjuje, razsoja in kaznuje, pri čemer je kaznovalna moč zelo različna. Pogosto si jo lasti en sam subjekt, ki si s svojo vlogo podreja druge, da ga poslušajo in ubogajo. In v imenu skupine ali po njenem pooblastilu izvršuje kazen in zahteva (moralno) odgovornost za kršitve (kulturnih) pravil. »Medsebojno razumevanje in usklajevanje sankcij in njihovo izvrševanje vsebuje

skupne komponente kulturnega pomena...«³⁰ In kolikor je kultura bogatejša toliko več je komunikacij med ljudmi in toliko več potreb po sankcioniranju vedenja se pojavlja, in ne le to, sankcije prizadevajo tudi več ljudi za nezaželeno ravnanje, s katerim so kršili skupinska (kulturno) vedenjska pravila.

Vzdrževanje reda, miru, sožitja, varnosti itd. je prav tako funkcija kulture, ki si že ves čas človeške zgodovine jemlje pravico da sankcionira človeško ravnanje, seveda z različno stopnjo razumevanja, odpuščanja, maščevalnosti in krutosti. **Avtoriteta in moč sta vedno zahtevali poslušnost**, ne glede na to ali sta izhajali iz skupine ali od posameznika. Zato je bil tudi kakršenkoli konformizem, skupaj z drugimi prizadevanji vedno v središču pozornosti. Trudil se je ohranjati doseženo, seveda tudi za ceno konfliktnosti, ki sta ga poznala tako tradicionalizem kot revolucionarnost.

Sklep

Med mehanizmi kontrolizacije, če jemljemo to vprašanje z neformalne plati, je **kultura** gotovo najpomembnejši dejavnik, ki tak kakršen je, povsod obstaja že od nekdaj. Z njo ne gre le za ustvarjanje kakršnihkoli kulturnih vrednot, dobrin in proizvodov, marveč prav tako tu preneka **vedenjska pravila**, ki nastajajo, se spreminjajo, razvijajo in seveda nenehno propadajo, če ni potreb in razlogov, da bi še obstajala. Ker je kultura temelj in hkrati izhodišče prenekaterih, zlasti sociološkookriminoloških, teorij za nastajanje deviantnosti in ker je kultura ne le dejavnost za zadovoljevanje socialnopsiholoških marveč prenekaterih drugih potreb, nenazadnje tudi v odnosih med ljudmi, je seveda pri nadzorstvenih namenih ne gre zanemarjati. Čeprav gre v kulturi predvsem za dva procesa in to za ustvarjanje novih vrednot in za prenašanje kulturne dediščine, hkrati v njima nikakor ne gre zanemariti »vedenjskosti«, ki jima je tako lastna, da je včasih skoraj neopazna. Morda je prav v tem razlog, da je **v kontrolologiji zelo malo ali skoraj nič govora o kulturi**. Toda vse, kar imamo in delamo, praktično izhaja iz nje in brez kulture (seveda na različnih stopnjah) si ni mogoče zamišljati ničesar, zlasti pa ne kontrolnih dejavnosti. Le-te so še kako odvisne od vplivov kulture, ne le v neformalnem, ampak tudi v formalnem smislu, vključno s pravom, ki organi-

²⁹ Glej več o tem, Radovanovič M., s. 288.

³⁰ Parsons T.: v Teoriji o društvu, s. 929.

zacijsko ureja mehanizme nadzorovanja in hkrati določa sredstva in načine njihove kontrolne rabe.

Za pisanje v tem kontekstu pa je najpomembnejše to, da kulturo obravnava z vidika medsebojnih človeških razmerij, v katerih se poudarja zlasti ustrezno sožitje, ki pa ne more obstajati brez omejevanja človekove svobode. Prav zaradi tega ima kultura, gledana s tega zornega kota, kakor Janus dva različna obraza, z enim varuje človekovo svobodo, z drugim pa mu jo v njenem imenu zožuje. In če kje prihaja do izraza pravilo, da je svoboda spoznavanje nujnosti, potem se to najbolj kaže pri kulturi. Vse bogastvo kulturne dediščine potrjuje to premiso tudi v vedenjskem smislu in morda z njim še najbolj.

Čprav pojem kulture lahko dojemamo v različnih pomenih, nam gre pri tej kontrolni rabi predvsem za stopnjo razvitosti zavesti in ne za kulturnoumetniška, ustvarjalna, organizacijska in temu primerna kulturnopolitična in družbena vprašanja. Prav v pomenu zavesti in, vsem kar sodi vanjo, pa se nam kultura prikazuje v vseh svojih kriminalno-etnoloških, nadzorstvenih in tretmanskih razsežnostih. S kulturo so prežete vse človeške dejavnosti in zato si sploh ni mogoče zamišljati, da bi nadzorovanje, zlasti pa neformalno, lahko potekalo izven kulture. Narobe, obravnavanje tako deviantov kot deviacij, skozi vso človeško zgodovino neusmiljeno razkazuje »kulturnost« časa in ljudi, kjerkoli se je kaj dogajalo in kakorkoli se je z ljudmi in pojavi ravnalo.

Seveda pri tem kultura nikoli ni obstajala kot nekaj čisto zase in izven vsega. Nanjo so delovali religija, politika in oblast, ekonomika, država in še marsikdo, da je bila takšna kakršna je bila, in da so jo ljudje prostovoljno sprejemali toliko kolikor so jo potrebovali in pogosto mimo tega tudi zato, ker so jih v marsičem tudi prisiljevali. Zato je »sprejemanje kulture« komunikativen proces, za katerega veljajo vse temeljne zakonitosti komunikativne dejavnosti. Toda komunikator in prejemnik kakršnekoli informacije vedno delujeta drug na drugega.³¹ Prav glede na to, je kultura kot sestavina civilizacije hkrati tudi način družbenega življenja³² in odseva človekov obstoj v kateremkoli zgodovinskem času, v katerem so nastajali, se razraščali, ugašali in pomirjali konflikti, ki so imeli hkrati vedno tudi nadzorstveno vsebino, četudi le v smislu obrambe ali spremembe vrednot, morale, stališč in navad. Tudi zato je ob kulturi toliko frustracij, travm in celo revolucij in s te človeških bolečin in trpljenja.

Morda bi celo lahko rekli, da je zgodovina kulture hkrati tudi zgodovina kontrolizacije, in da je dosežena stopnja človeške svobode kupljena za ceno represije. Z represijo pa so vedno povezani kontrolni mehanizmi, in že od nekdanj, predvsem neformalni. Koliko časa je poteklo, da se za to začnemo bolj zanimati? Nenazadnje tudi v povezanosti s kulturo!

Rokopis končan 28. julija 1989.

³¹ Sokolov, s. 23.

³² Martinić, s. 13.

LITERATURA

1. Berrien, K.: A Super-Ego for Cross-Cultural Research. *Mental Health Digest*, Chevy Chase 2 (1970) 8, s. 23—25.
2. Culture. V: *Sociological Theory*. London, Macmillan 1969, s. 19—56.
3. *A Dictionary of the Social Sciences* / Ed. J. Goulb, W. Kolb. New York, The Free Press 1964, s. 151—176, 194—195.
4. Grbac, Ž.: *Kultura na društvenoj pozornici*. Zagreb, Grafički zavod Hrvatske 1987, 213 s.
5. Hagstrom, W.: The Production of Culture In Science. *American Behavioral Scientist*, Beverly Hills 19 (1976) 6, s. 753—768.
6. Honigmann, J.: *Culturee and Personality*. New York, Harper 1954, 499 s.
7. Ilić, M.: *Sociologija kulture i umetnosti*. Beograd, Institut društvenih nauka 1966, 406 s.
8. Jerovšek, J.: Sociološki aspekti konformizma. *Naše teme*. Zagreb 9 (1965) 12, s. 1715—1733.
9. Johnson, E. H.: *Crime, Correction, and Society*. Homewodd, Dorsey Press 1974, 671 s.
10. Južnič, S.: *Politička kultura*. Maribor, Obzorja 1973, 231 s.
11. Kocijan, G.: *Delavci in kultura*. Ljubljana, Center za raziskovanje javnega mnenja 1970, 48 s.
12. Korlaet, J.: Kulturna deprivacija. *Specijalna škola*, Beograd 22 (1973) 3, s. 202—208.
13. Košir, M.: *Kultura kot pot k svobodi*. Ljubljana, Komunist 1983, 88 s.
14. *Kultura in umetnost*. *Komunist* — Teoretična priloga, Ljubljana 34 (1976) 8, s. 30—47.
15. Lič, E.: *Kultura i komunikacija*. Beograd, Prosveta 1983, 156 s.
16. Malinovski, B.: *Naučna teorija kulture*. Beograd, Vuk Karadžić 1970, 186 s.

17. Martinić, T.: **Kultura kao samoodredjenje**. Zagreb, Centar za kulturnu djelatnost, 1985, 173 s.
18. Mlinar, Z.: Profesionalna kultura, sociološko istraživanje i društvena praksa. **Pregled**, Beograd 79 (1989) 4—5, s. 413—433.
19. Moren, E.: **Duh vremena**. Beograd, Kultura 1967, 222 s.
20. Perry, N.: The Two Cultures and the Total Institution. **The British Journal of Sociology**, London 15 (1974) 3, s. 345—355.
21. Peterson, R.: Patterns of Cultural Choice. **American Behavioral Scientist**, Beverly Hills 26 (1983) 4, s. 422—438.
22. Pieschl, G.: Utjecaj profesionalne etike na oblikovanje ličnosti u policiji. **Izbor**, Zagreb 21 (1981) 1, s. 13—16.
23. Radovanović, M.: Sociološko-antropološka proučavanja »kulture bede« u savremenoj građanskoj sociologiji i antropologiji. **Sociologija**, Beograd 16 (1974) 2, s. 269—293.
24. **Rječnik sociologije i socijalne psihologije** / red. M. Bosanac et al. Zagreb, Informator 1977, s. 14, 100, 117, 168, 317, 347, 591.
25. Rohajm, G.: **Nastanak i funkcija kulture**. Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod 1976, 126 s.
26. Rudolph, W.: **Die amerikanische »Cultural Anthropology« und das Wertproblem**. Berlin, Duncker & Humboldt 1959, 184 s.
27. Rupel, D.: Kulturna integracija (ali dezintegracija) mesta in vasi. **Teorija in praksa**, Ljubljana 8 (1971) 5, s. 804—811.
28. **Slovenski narod in slovenska kultura**. Javna tribuna Društva slovenskih pisateljev. Cankarjev dom, 9. in 10. januarja 1985. Ljubljana, Društvo slovenskih pisateljev 1985, 155 s.
29. Slović, L.: **Kultura medjusobnih odnosa**. Beograd, »Rad« 1979, 30 s.
30. Socialization and Culture. V: **Society as It is**. New York, London, Macmillan 1971, s. 24—27.
31. **Sociološki leksikon**. Beograd, Savremena administracija 1982, s. 5, 15, 45, 121, 168, 307—311, 312, 373, 477, 596, 622—623, 705.
32. Sokolov, E. V.: **Kultura i ličnost**. Beograd, Prosveta 1976, 243 s.
33. Sokolović, D.: Socialna ali kulturna antropologija? **Anthropos**, Ljubljana (1970) 1, s. 110—116.
34. Sulkunen, P.: Sociely Made Visible — on the Cultural Sociology of Pierre Bourdieu. **Acta Sociologica**, Oslo 25 (1982) 2, s. 103—115.
35. Szabo, D.: Societe, culture et criminalite. **Criminologie**, Quebec 14 (1981) 1, s. 7—29.
36. **Teorije o društvu**. Beograd, Vuk Karadžić 1969, s. 913—942, 999—1359.
37. Tiryakian, E.: Toward the Sociology of Esoteric Culture. **American Journal of Sociology**, Chicago 78 (1972) 3, s. 491—512.

Seznam literature pripravila Marija Milenković

UDC 316.75+316.738

The Significance of Culture in Informal Control

Janez Pečar, S. J. D., Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana Yugoslavia

Culture is — no matter how it is explained with regard to the great number of its definitions — an important factor of informal control. For this reason, the questions, what is the extent of culture in informal control, and vice versa, what is the extent of control in culture seem quite justified.

Satisfaction of man's needs has always been a driving force of culture which is, with its system of values very normative, restricting and sometimes even repressive, because it reinforces, imposes and assures in general the expected conformism

through reward or punishment. In this way, culture is used in every society to distinguish good from evil. Culture therefore plays an important role in the formation of behaviour, motivating people to accept it, it establishes criteria, gives warnings and indications, it restricts behaviour and provides sanctions for its transgression.

Culture performs the most diverse functions and social control is also one of them. Although the control function is only a secondary role of culture, it is not at all insignificant.